

Arap Dilinde Leyse Sözcüğü

The Word Leyse in Arabic Language

Dr. Öğr. Üyesi Selim TEKİN

selimtekin65@gmail.com

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili Belagatı Anabilim Dalı

Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Arabic Language Rhetoric

 [0000-0002-4033-8255](https://orcid.org/0000-0002-4033-8255)

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş Tarihi / Received	Makale Türü / Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article	Kabul Tarihi / Accepted	Yayın Tarihi / Published
25 Ekim / October 2023			24 Ocak / January 2024	15 Mart / March 2024

Atıf Bilgisi / Cite as:

Tekin, Selim. "Arap Dilinde Leyse Sözcüğü", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (Mart 2024), 182,200.
<http://doi.org/1051702/esoguifd.1380976>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Arap Dilinde Leyse Sözcüğü

Öz ► Arap dilinde çok kullanılan ve olumsuzluk ifade eden kelimelerden biri Leyse sözcüğüdür. Leyse'nin Arap dilindeki en önemli görevi nâkıs fiiller gibi isim cümlesinin başına gelmesi, bu cümleyi şimdiki zamanda olumsuz kılmasıdır. O, cümlede olumsuzluk görevinin yanında farklı görevlerde de kullanılır. Bazı dilcilere göre başına geldiği cümleyi fiil olarak, bazılarına göre ise harf olarak olumsuz kılmaktadır. Bu tartışmanın yanında Leyse'nin yapısı, zamanı, haberinin öne geçmesi gibi konular da dilciler tarafından tartışılmış, farklı görüşler ileri sürülmüştür. Çoğu teorik olan bu tartışmalarda dilciler kimi zaman lafzî, kimi zaman manevî delillere itibar etmişlerdir. Bu çalışmanın amacı Leyse ile ilgili farklı konulardaki görüşleri ve bu görüşlerin dayandıkları lafzî ve manevî delilleri sunmak ve bu sözcüğün dil içindeki kullanımını da göz önünde bulundurarak yeni bir sonuç ortaya koymaktır. Bu anlamda klasik gramer kitaplarında Leyse sözcüğü ile alakalı mevcut bilgiler ve öne sürülen görüşler incelendi ve bu sözcüğün Arap dilindeki görevi ve anlamı belirlenmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Leyse Sözcüğü, Nahivciler, Fiil, Harf.

The Word Leyse in Arabic Language

Abstract ► One of the most used and negative words in the Arabic language is the word Leyse. The most important task of Leyse in the Arabic language is to precede noun clauses like defective verbs, making this sentence negative in the present continuous tense. However, it is also used in different tasks besides the negative function in a sentence. According to some linguists, it makes the sentence negative as a verb, and according to some as a letter. In addition to this discussion, issues such as the structure of Leyse, its time, and the prominence of its news were also discussed by linguists, and different opinions were put forward. In these discussions, most of which are theoretical, linguists sometimes relied on literal and sometimes spiritual evidence. The purpose of the study was to present the opinions on different issues related to Leyse and the literal and sometimes spiritual evidence on which these views are based and to present a new result by considering the use of this word in the language. In this sense, the existing information and the suggested opinions about the word Leyse in classical grammar books were examined and the function and meaning of this word in the Arabic language were tried to be determined.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, The Word Leyse, Grammarians, Verb, Letter.

Giriş

Arap dilinde olumsuzluk ifade eden kelimelerden biri olan Leyse nahivciler tarafından çeşitli yönlerden tartışılmıştır. Nahivcilerin nâkıs fiiller arasında ele aldıkları Leyse'nin lafzî yapısı, zamanı, fiil olup olmadığı ve haberinin takdimi konularında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kimi nahiv kitaplarında geniş ve detaylı kiminde kısa olarak işlenen bu konular Leyse başlığı altında belli bir başlık altında değil, nâkıs fiillerle ilişkili olarak farklı başlıklar altında ele alınmıştır. Örneğin; nâkıs fiillerin haberinin takdimi başlığı altında bu fiillerden biri olan Leyse'nin haberi işlenmiştir.

Leyse sözcüğü ile alakalı tartışmalar ve malumat klasik gramer kitaplarında mevcut olup modern gramer kitaplarında bunlara yer verilmemiştir. Zira modern gramer kitaplarında dil konusunda bilimsel değil öğretici bir metot benimsenmiş, tecdü'n-nahv veya teysîru'n-nahv (nahvin yenilenmesi, kolaylaştırılması) diye isimlendirilen hareketle klasik kitaplarda yer alan dil kuralları ile ilgili farklı görüşler, bu kuralların delilleri ve nedenleri (ilelu'n-nahv) işlenmemiştir. Ülkemizde yazılan Arapça dilbilgisi ve nahiv kitaplarında da dil öğretimi hedeflendiği için bahsi geçen tartışmalara ve görüşlere değinilmemiştir. Yine konu ile ilgili olarak birkaç yüksek lisans ve makale çalışması yapılmış, fakat klasik gramer kitaplarında yer alan malumata doğrudan değil, dolaylı olarak çok az yer verilmiş, bunlar Leyse sözcüğü başlığı altında incelenmemiştir. Ülkemizde yapılan bu çalışmalar şunlardır:

* Mustafa Irmak. *Arapçada Nâsîh Fiiller*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

* Mehmet Sıddık Özalp. *Arap Dilinde İsim-Fiil ve Câmîd-Fiiller*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

* Hasan Yavuz. *Arap Dilinde Câmîd Fiiller ve Kur'an'daki Kullanımları*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

* Yusuf Doğan, "Arapçada Kelime Yapısı Açısından Tartışılan Câmîd Fiiller ve Câmîdlik Sebepleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2007).

Bu çalışmada gramer kitaplarında Leyse ile ilgili dağınık halde bulunan malumatı ve farklı görüşleri bir başlık altında toplamak, bunlardan yeni bir görüş ortaya koymak amaçlandı. Bu amaç doğrultusunda öncelikle nâkıs fiiller hakkında kısaca bilgi verildi. Sonrasında Leyse'nin yapısı, zamanı ve fiil mi harf mi olduğu tartışmalarına değinildi. Bu

tartışmada tarafların görüşlerine ve dayandıkları delillere yer verildikten sonra bunlarla ilgili bir değerlendirme yapıldı. Son olarak Leyse'nin haberinin ismi ve kendisi üzerine takdiminin caiz olup olmadığı konusu ele alındı. Sonuç olarak bu çalışmanın konu ile ilgili Arap gramer çalışmalarına yeni bir bakış açısı kazandıracağı düşünüldü.

Nâkıs Fiiller

İsim cümlesinin başına gelip mübtedayı ref, haberi nasb yapan fiillerdir (كَانَ زَيْدٌ قَائِمًا – Zeyd ayakta idi.) cümlesinde olduğu gibi. Bu fiiller gramer kitaplarında farklı olmakla birlikte en meşhurları şunlardır: (كَانَ، لَيْسَ، صَارَ، أَصْبَحَ، أَمْسَى، أَضْحَى، ظَلَّ، بَاتَ، مَا زَالَ، مَا بَرِحَ، مَا فَتِيَ، مَا انْقَلَبَ، مَا دَامَ). Bunların Leyse hariç tamamı bazen anlamı olan tam bir fiil, bazen de nâkıs fiil olarak kullanılır. Tam olmalarından maksat merfû isimleri ile yetinmeleri ve anlamlarının tam olmasıdır. Nakıs olmalarından kasıt ise merfû isimleri ile yetinmemeleri yani anlamlarının tam olmamasıdır. Örneğin (كَانَ) fiili (كَانَ الْأَمْرُ – İş meydana geldi.) cümlesinde tam bir fiil, (كَانَ زَيْدٌ – Zeyd ayakta idi.) cümlesinde ise cümleye sadece geçmiş zaman katarak nâkıs bir fiil olmuştur. Nâkıs fiiller ile alakalı hükümler ve malumat nahiv kitaplarında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Biz konumuzun sınırlarını aşmaması için bu malumattan genel geçer olanları vermeyi uygun gördük. Konu ile ilgili daha geniş bilgi için şu nahiv kitaplarında mevcuttur.¹

Leyse'nin Yapısı ve Zamanı

Bu başlık altında Leyse'nin yapısı (binâ) ve hangi zamana delalet ettiği ile ilişkili nahivciler tarafından ileri sürülen görüşlere yer verilecektir.

Leyse'nin Yapısı

Halil b. Ahmed el-Ferâhidî'ye (öl. 175/791) göre Leyse'nin aslı (لَا أَيْسَ)'dir. Yani olumsuzluk harfi olan (لَا) ve mevcut, var anlamındaki (أَيْسَ) kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Hemze hafzedilmiş, lam harfi yâ harfine bitleştirilmiştir. Halil'e göre bunun delili Arapların şu sözüdür: (أَيْسَ أَيْسَ وَلَيْسَ) Olsun olmasın bana onu getir.) (أَيْسَ) mevcut, var

¹ Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr es-Süyûtî, *el-Behcetü'l-merdiyye fi şerhi elfiye*, thk. Muhammed Hâdî eş-Şumurhî el-Mardînî (Diyarbakır: Mektebetu Seyda, 2012), 1/246; Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf Ebû Hayyân el-Endelüsî, *İrtişâfu'd-darab min lisâni'l-Arab*, thk. Recep Osman Muhammed (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1998), 3/1146-1152.

demektir; Leyse ise var değil, yok demektir. Orta harfi harekeli olan (لَيْسَ) kelimesi ise cesaretli anlamında (الْأَلَيْسَ) kelimesinin mastarıdır.²

Cumhura göre Leyse mazi bir fiil olup aslı (لَيْسَ)'dir. Yâ harfi üzerinde kesra ağır olduğu için tahfif amacıyla sükûn yapılmıştır. Zira eğer aslı (لَيْسَ) fethalı olsaydı yâ harfi harekeli, kendinden önceki harfin harekesi de fetha olduğu için sarf kuralı gereği elife kalb olurdu ve (لَايَسَ) şeklini alırdı. Yine eğer zammeli olsaydı (لَيْسَ) muttasıl zamirlerle beraber kullanıldığında (لَيْسَتْ - لَيْسَتْ) şeklinde fethalı değil, (لَيْسَتْ - لَيْسَتْ) şeklinde zammeli olurdu. Ebû Hayyân el-Endelusî (öl. 654/745) Leyse'nin (لَيْسَتْ) şeklinde zammeli olarak, Ferrâ (öl. 207/822) ise (لَيْسَتْ) şeklinde kesralı olarak ta işitildiğini nakleder.³ Ebû Hayyân'a göre Leyse'nin aslının (لَيْسَ) olması durumunda bir kural dışı yani şaz durum, (لَيْسَ) olması durumunda ise iki kural dışı durum meydana gelir. Şöyle ki; birinci durumda ilk harf kesra olması gerekirken (لَيْسَتْ - لَيْسَتْ) gibi fethalı olmuştur (لَيْسَتْ - لَيْسَتْ). İkinci durumda ise hem fethalı olmuş hem de orta harf fethalı iken ki fetha en hafif harekedir, sebepsiz yere sükûn olmuştur. Sonuç olarak bir kural dışı durum, iki kural dışı durumdan daha evladır ki bu da Leyse'nin aslının (لَيْسَ) olduğunu göstermektedir.⁴

Leyse'nin Zamanı

Cumhura göre Leyse şimdiki zamanı ifade eder. Leyse isim cümlesinin başına gelir ve bu cümleyi şimdiki zamanda olumsuz yapar. (لَيْسَ زَيْدٌ قَائِمٌ) Zeyd ayaktadır cümlesinin şimdiki zamanda olumsuzu (لَيْسَ زَيْدٌ قَائِمًا) Zeyd ayakta değildir cümlesidir. Sîbeveyhi (öl. 180/796) ve ona tabi olan İbn Serrâc'a (öl. 316/929) göre Leyse'nin zamanı kapsamlıdır, yani geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanda kullanılabilir. Örneğin; Arapların şu sözünde Leyse geçmiş zaman ifade etmektedir: (لَيْسَ خَلَقَ اللَّهُ مِثْلَهُ) Allah onun gibisini yaratmadı). Yine şu ayette gelecek zaman bildirmektedir:

² el-Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Abdulhamit Hendâvî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 4/112-113; Mecduddîn Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Halil Me'mûn Şeyhâ (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2011), 1198.

³ Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr es-Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi cem'i'l-cevâmi'*, thk. Ahmed Şemseddin (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, 2011), 1/366.

⁴ Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf Ebû Hayyân el-Endelüsî, *et-Tezyîl ve't-tekmîl fi şerhi kitâbi't-teshîl*, thk. Hasan Hendâvî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2000), 4/117-118; Yusuf Doğan, "Arapçada Kelime Yapısı Açısından Tartışılan Câmîd Fiiller ve Câmîdlik Sebepleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2007), 89-92.

أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسٌ مَّصْرُوفًا عَنْهُمْ

“Bilesiniz ki onlara azap geldiği gün artık ondan kurtulmaları mümkün değildir.”⁵Zira kıyamet gelecekte meydana gelecek bir olaydır.⁶

Zemahşerî (öl. 538/1144) bu konuda cumhurun görüşünü tercih eder. Ona göre (لَيْسٌ زَيْدًا) Zeyd yarın ayakta olmayacak) şeklinde bir cümle söylenemez. Zira Leyse şimdiki zaman için vaz' edilmiştir.⁷ Bahsi geçen ayette ise gelecek zaman şimdiki zaman mesabesinde. Çünkü kıyametin vukuunda yalan ihtimali olmadığı için sanki azap onları şimdi sarmış ve onlardan çevrilmemiştir.⁸

Radiyyuddîn el-Esterâbâdî (öl. 686/1287),⁹ Ebû Hayyân el-Endelüsî,¹⁰ İbn Hişâm el-Ensârî (öl.761/1360)¹¹ ve Suyûtî (öl.911/1505)¹² gibi bazı dilciler bahsi geçen görüşleri değerlendirerek orta bir yol izlemişlerdir. Şöyle ki; eğer Leyse'nin bulunduğu cümle zamanla kayıtlanmamışsa Leyse şimdiki zaman içindir; (أَمْسٌ ، عَدَاً) gibi belli bir zamanla kayıtlanmışsa o zaman içindir.

Leyse'nin Cümlede Kullanım Durumları ve Görevleri

Nâkis Fiil Olarak Kullanımı

Arapçada Leyse'nin birçok kullanım yeri ve bu yerlere bağlı olarak görevi vardır. Bunlardan en sık kullanıldığı yer isim cümlesinin başına gelmesidir. Leyse fiil cümlesinin başına gelmez, isim cümlesinin başına gelir. Anlam olarak bu cümleyi şimdiki zamanda

⁵ Hûd 11/8.

⁶ Radiyyuddin Muhammed b. Hasan el-Esterâbâdî, *Şerhu kâfiyeti ibni'l-Hâcib*, thk. İmîl Bedî' Yakub (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007), 4/197.

⁷ Ebû'l-Bekâ Ye'îş b. Ali el-Mûsilî. *Şerhu'l-Mufassal*. thk. İmîl Bedî' Yakub (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), 4/366.

⁸ Sadullah el-Berde'î, *Hadâiku'd-dekâik* (İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, ts.), 358.

⁹ el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-kâfiye*, 4/197.

¹⁰ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *İrtişâfu'd-darab*, 3/1157.

¹¹ Cemâluddin b. Hişâm el-Ensârî, *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'ârîb*, thk. Berekât Yûsuf Hebbû (Beirut: Dâru'l-Erkâm, 1999), 1/423.

¹² es-Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1/366.

olumsuz kılar, irab olarak ise nâkıs fiiller gibi mübtedayı ref, haberi nasb eder.¹³ Örneğin (زَيْدٌ لَيْسَ زَيْدٌ مَدْرَسًا Zeyd bir öğretmendir) cümlesinin başına Leyse geldiği zaman (لَيْسَ زَيْدٌ مَدْرَسًا Zeyd bir öğretmen değildir) bu cümle şimdiki zamanda olumsuz olur ve irabı belirtildiği gibi değişir. Leyse gerek teorik ve gerekse uygulamada şimdiki zamana has bir sözcüktür. Başka bir ifadeyle Arapçada Leyse geçmiş ve gelecek zaman ifade eden cümlelerin olumsuzu olarak kullanılmaz. Şöyle ki; (كَانَ زَيْدٌ مَدْرَسًا Zeyd bir öğretmendi) cümlesinin olumsuzu (لَمْ يَكُنْ زَيْدٌ مَدْرَسًا veya لَيْسَ زَيْدٌ مَدْرَسًا Zeyd bir öğretmen değildi) şeklinde (مَا) veya (مَ) harfleriyle yapılır. Yine (سَيَكُونُ زَيْدٌ مَدْرَسًا Zeyd bir öğretmen olacak) cümlesinin olumsuzu (لَنْ يَكُونَ زَيْدٌ مَدْرَسًا veya لَا يَكُونُ زَيْدٌ مَدْرَسًا Zeyd bir öğretmen olmayacak) şeklinde (لَا) veya (لَنْ) harfi ile yapılır. Bu bilgilere istinaden Leyse'nin Arapçadaki en önemli işlevlerinden birisinin isim cümlesini şimdiki zamanda olumsuz kılmak olduğu söylenebilir.

İstisnâ Harfi Olarak Kullanımı

Leyse'nin cümle içindeki bir diğer görevi istisnâ harfi olarak kullanılmasıdır. (جَاءَنِي الْقَوْمُ) (جاءني القوم) Zeyd hariç kavim bana geldi) cümlesinde Leyse, nâkıs fiil olup ismi içinde müstetir olan (هُـ) zamiridir, Zeyd ise haberidir.¹⁴ Yine Leyse müferrağ istisnâ¹⁵ cümlelerinde de kullanılır. Arapların meşhur şu sözünde (لَيْسَ الطَّيِّبُ إِلَّا الْمَسْكُ) (ليس الطيب إلا المسك) Miskten başka güzel şey yoktur) Leyse, (مَا) harfi gibi kasr yani bir şeyi sınırlandırma anlamında kullanılmıştır.¹⁶

Nefy Edatı Olarak Kullanımı

Bazen nadir olarak Leyse fiil cümlesinin başına gelir ve bir harf gibi bu cümleyi olumsuz yapar. Örneğin; (لَيْسَ خَلَقَ اللَّهُ مِثْلَهُ) (ليس خلق الله مثله) Allah onun gibisini yaratmadı) cümlesinde Leyse yaratma fiilinin başına gelerek (مَا) harfi gibi bu fiili olumsuz yapmıştır. Bazılarına göre Leyse bu cümlede yine nâkıs fiildir, ismi mahzûf şe'n zamiridir, haberi ise kendinden sonraki

¹³ Cemâluddîn b. Hişâm el-Ensârî, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamit (Beirut: Dâru'l-Hayr, 1990), 123.

¹⁴ Muhammed b. Abdurrahim b. Muhammed el-Umerî el-Meylânî, *Şerhu'l-muğni fi'n-nahv* (İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, ts.), 28.

¹⁵ Müferrağ istisnâ, olumsuz bir cümlede müstesnâ minh'in hazfedildiği bir istisnâ çeşididir, (مَا قَامَ إِلَّا زَيْدٌ) (ما قام إلا زيد) Zeyd hariç bana kimse gelmedi) cümlesinde olduğu gibi. Cümlenin takdiri şöyledir: (مَا قَامَ أَحَدٌ إِلَّا زَيْدٌ) (ما قام أحد إلا زيد) bk. Cemâluddîn b. Hişâm el-Ensârî, *Şerhu şuzûru'z-zehab fi marifeti kelâmi'l Arab*, thk. Muhammed Hayr Ta'me Halebî (Beirut: Dâru'l-Marife, 1999), 243.

¹⁶ es-Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi*, 1/366.

cümledir. Yine nadir olarak Leyse isim cümlesinin başına gelir fakat haberi nasb etmez, (لَيْسَ زَيْدٌ) (Leyse Zeyd ayakta değildir) cümlesinde olduğu gibi.¹⁷

Atıf Harfi Olarak Kullanımı

Kûfelilere veya Bağdatlılara göre Leyse bazen atıf harfi olur, şu beyitlerde olduğu gibi:

أَيُّ الْمَقْرُ وَالْإِلَهِ الطَّالِبِ وَالْأَشْرَمُ الْمَغْلُوبُ لَيْسَ الْعَالِبِ

“Dileyen ilah (Allah) varken kaçış nereye? Mağlup olan Eşrem¹⁸ (Ebrehe) galip olmadı.”

Bazılarına göre ise Leyse burada yine nâkıs fiildir, ismi (العَالِبِ)’tir, haberi mahzuftur. İbn Mâlik’e (ö. 672/1275) göre bu haber (الْأَشْرَمُ) ismine dönen (هُوَ) zamiridir. Cümlenin aslı şöyledir: (لَيْسَهُ الْعَالِبِ)¹⁹

Leyse’nin Fiilliği Üzerine Tartışmalar

Leyse’nin fiil olup olmadığı konusunda nahivciler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Cumhura göre bu kelime fiil, başka bir grup nahivciye göre ise harftir. Bu bölümde Leyse’nin fiil veya harf olduğunu ileri süren dilciler ve dayandıkları delillere yer verildikten sonra konu ile alakalı bir değerlendirme yapılacaktır.

Leyse’nin Fiil Olduğunu Savunanlar

Sibeveyhi²⁰ ve cumhura göre Leyse gayr-ı mutasarraf yani müzâri, emir, ismi fâil, ismi meful gibi çekimleri olmayan câmid bir fiildir. Zira kendisine mazi fiillere bitişen muttasıl merfû zamirler bitişmektedir, (لَيْسُوا، لَيْسْتُمْ، لَيْسْنَا، لَيْسْتُمْ، لَيْسْتُمْ) gibi. Ayrıca yine kendisine fiillere özgü olan açık müenneslik tâ’sı (ت) bitişmektedir. Örneğin; (كَانَتْ هِنْدٌ قَائِمَةً) denildiği gibi (لَيْسَتْ هِنْدٌ قَائِمَةً)

¹⁷ Ebu Saîd es-Sîrâfî el-Hasan b. Abdullah b. el-Merzubânî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, thk. Ahmed Hasan Mehdelî-Ali Seyyid Ali (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2008), 2/5; İbn Hişam el-Ensârî, *Muğni’l-lebîb*, 1/427.; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *et-Tezyîl ve’t-tekmîl*, 4/148.

¹⁸ Fil vakasında Ebâbîl kuşlarının attığı taşlardan biri Ebrehenin burnuna isabet ederek burnunu yarmış ve bu yüzden kendisine el-Eşrem (burnu yarık) lakabı verilmiştir. Bk. Zeynuddîn Ebû Hafs Ömer b. Muzaffer b. el-Verdî, *Tahrîru’l-hasâse fî teysîri’l-Hulâsa*, thk. Abdullah b. Ali eş-Şilâl (Riyad: Mektebetu’r-Rüşd, 2008), 2/499.

¹⁹ Cemaluddin Muhammed b. Abdullah b. Mâlik et-Tâî, *Şerhu’t-teshîl*, thk. Abdurrahman es-Seyyid-Muhammed Bedevî el-Mehtûn (Kahire: Hicr lit-tibâe ve’n-neşr, 1990), 3/346; İbn Hişam el-Ensârî, *Muğni’l-lebîb*, 1/426.

²⁰ Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sibeveyhi, *el-Kitâb*, Üçüncü Baskı, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetu’l-Hâncî, 1998), 2/37.

de denir. Fiillere özgülü olan bu sâkin ve açık te harfi isimlerde harekeli ve kapalı olur, (قَائِمَةٌ ، قَائِمَةٌ) gibi. Sonuç olarak fiillere has olan bu durumların Leyse'de bulunması onun fiil olduğunu göstermektedir.²¹

Leyse'nin fiil olduğunu savunanların dayandıkları bir diğer delil ise içinde zamir takdir edilebilmesidir. Örneğin; (زَيْدٌ لَيْسَ قَائِمًا) cümlesinde Leyse Zeyd'e dönen gizli bir zamir taşımaktadır. Bu durum Leyse'ye benzeyen (مَا) harfinde ise mümkün değildir ki (زَيْدٌ مَا قَائِمًا) denilemez. Zira (مَا) zamir taşıyamaz, bu nedenle de harftir. Yine (لَيْسَ زَيْدٌ إِلَّا قَائِمًا) cümlesinde Leyse'nin olumsuzluğu istisnâ harfi olan (إِلَّا) ile ortadan kalktığı zaman Leyse yine amel edip haberini nasb etmektedir. (مَا)'nın olumsuzluğu (إِلَّا) harfi ile ortadan kalktığı zaman amel etmez, (مَا زَيْدٌ إِلَّا قَائِمًا) örneğinde olduğu gibi. Fiiller amelde harflerden daha güçlü olduğu için bu durum Leyse'nin fiil, (مَا)'nın ise harf olduğunu göstermektedir.²²

Leyse'nin Harf Olduğunu Savunanlar

İbn Serrâc, İbn Şukayr (öl. 315/927) ve Ebû Ali el-Fârisî'ye (öl. 377/987) göre Leyse harftir.²³ Fârisî'ye göre Leyse'nin aslı (لَيْسَ) olsaydı çekimi (لَيْسَتْ) şeklinde olacaktı yani yâ harfi hafzedilmeyecekti. Örneğin; (صَبَدٌ) kelimesinin mazisi (صَبَدْتُ) şeklinde söylenir. Eğer (هَابٌ) fiili gibi olsaydı mazisi (هَبْتُ) gibi kesralı olacaktı. Böyle olmadığına göre harf veznedir ve harftir. Muttasıl merfû zamirlerin Leyse'ye bitişmesinin nedeni üç harfli olması, merfû ve mansûb yapması nedeniyle fiile benzemesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin zamirler fiile benzemesinden dolayı bir isim-fiil olan (هَاءٌ - Aldı) kelimesine de bitişmektedir, (هَاءٌ-هَائِيًا-هَائِيًا-هَائِيًا) gibi. Fakat bu kelime ittifakla fiil değil, isimdir.²⁴

Leyse'nin harf olduğunu savunanların dayandıkları bir diğer delil ise anlamının olmayışındır. Çünkü her fiilin nahivcilerin hades olarak ifade ettikleri bir iş, oluş anlamı vardır. Örneğin; (جَلَسَ oturdu), (عَلِمَ bildi) gibi her fiilin bir anlamı vardır. Leyse ise (مَا) ve (لَا) harfleri

²¹ Cemâluddin b. Hişam el-Ensârî, *Evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamit (Beyrut: el-Mektebutu'l-Asriyye, 2008), 1/22-23.

²² İbn Ye'îş, *Şerhu'l-Mufasssal*. 4/366.

²³ İbn Hişam el-Ensârî, *Muğni'l-lebîb*, 1/424.

²⁴ Ebû Ali Hasan b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî, *el-Mesâilu'l-Halebiyyât*, thk. Hasan Hendâvî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1987), 222-225.

gibi olumsuzluktan başka bir şey bildirmemektedir. Bu durum Leyse'nin fiil değil harf olduğunu göstermektedir.²⁵ Nâkis fiillerin (لَيْسَ ، دَامَ) hariç tümü mutasarrıf fiildir yani mazi, müzari, emir, mastar vb. iştikakları vardır. Leyse'nin ise harfler gibi sadece bir yapısı vardır. Bunun dışında harfler gibi mazi, müzari gibi iştikakları yoktur.²⁶ Bütün bunlar Leyse'nin manen ve lafzen harf olduğunu göstermektedir.

Leyse'nin harf olduğunu gösteren bir diğer delil Arapların şu sözüdür: (لَيْسَ خَلَقَ اللَّهُ مِثْلَهُ) – Allah onun gibisini yaratmadı.) Zira burada Leyse'ye fiil dersek fiilin fiil üzerine gelmesi söz konusu olur ki bu durum imkânsızdır. Bu cümlede gerek anlam gerekse görev olarak Leyse'nin harf olması daha uygundur.²⁷

Leyse'nin Fiilliği veya Harfliği Üzerine Bir Değerlendirme

Leyse'nin fiil veya harf olduğunu savunanlar bazen lafzî bazen de manevî delillere itimat ederek görüşlerini ortaya koymuşlardır. Bu kelimenin fiil mi, harf mi olduğunu tespit etmeden önce isim, fiil ve harf kavramlarının tanımlarını vermek ve bu tanımlar üzerinden hareket etmek kanaatimizce konuya ışık tutacak ve maksada ulaşma noktasında daha uygun olacaktır. Meşhur nahiv kitaplarında isim, fiil ve harf şöyle tanımlanmaktadır:

الإِسْمُ مَا دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي نَفْسِهِ غَيْرَ مُقْتَرِنٍ بِأَحَدِ الْأُزْمِنَةِ الثَّلَاثَةِ²⁸

“İsim, üç zamandan biriyle (geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman) beraberlik etmeyen ve kendi başına anlamı olan kelimedir.”

الْفِعْلُ مَا دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي نَفْسِهِ مُقْتَرِنٍ بِأَحَدِ الْأُزْمِنَةِ الثَّلَاثَةِ²⁹

“Fiil, üç zamandan biriyle beraberlik eden ve kendi başına anlamı olan kelimedir.”

²⁵ Abdulkâhir el-Cürçânî, *Kitabu'l-muktesid fi şerhi'l-îdâh*, thk. Kâzım Bahr el-Mercân (el-Cumhûriyyetu'l-İrakiyye: Dâru'r-Reşîd, 1982), 1/398-399; Muhammed b. Ali es-Sabbân, *Hâşiyetu's-Sabbân alâ şerhi'l-Üşmûnî*, thk. İbrahim Şemseddin (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008), 1/345.

²⁶ Muhammed b. Mustafa el-Hudarî, *Hâşiyetu'l-Hudarî alâ şerhi İbn Akîl*, thk. Yusuf Şeyh Muhammed el-Bukâî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2011), 1/216-217; es-Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi*, 1/364.

²⁷ es-Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 2/5.

²⁸ el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-kâfiye*, 1/33.

²⁹ el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-kâfiye*, 4/3.

“Harf, başka bir kelimedeki anlamı gösteren (kendi başına anlamı olmayan) kelimedir.”

Bu tanımları analiz eden Radiyyuddîn el-Esterabâdî ve Abdurrahman el-Câmî (öl. 898/1492) gibi dilcilere göre isim, fiil ve harfi birbirinden ayıran en önemli fark kendi başına bir anlamının olup olmadığıdır, yani lafzî göstergelerden çok manevî göstergelerdir. Bir kelime zihinde tasavvur edildiği zaman bir anlama delalet ediyorsa, bu anlamın ortaya çıkması için başka bir kelimeye ihtiyaç duymuyorsa ve zamanla beraberlik ediyorsa bu kelime fiildir. Örneğin; (جَلَسَ) denildiği zaman bu kelimedeki var olan oturma eylemi zihinde tasavvur edilebilmekte başka bir kelimeye ihtiyaç duymamaktadır yani anlamı müstakildir. Eğer bir kelimenin anlamı müstakil değilse başka bir kelimeye muhtaçsa bu kelime harftir. Örneğin; (مِنْ) denildiği zaman bu kelime zihinde kendi başına bir anlam ifade etmemektedir. (بِرْتُ مِنْ الْبَصْرَةِ) (Basra’dan yürüdüm.) şeklinde cümle içinde başka bir kelimeyle kullanıldığı zaman anlam kazanmaktadır ki bu anlam da ibtidâ yani bir fiilin başlangıç yeri veya zamanıdır.³¹

Leyse bu tanımlara ve analizlere göre değerlendirilecek olunursa Leyse denildiği zaman zihinde olumsuzluktan başka bir şey anlaşılmamaktadır. Olumsuzluk ise başka bir kelimeye ihtiyaç duyan ve sonradan meydana gelen bir olgudur. Örneğin; yalnız başına (مَا) denildiği zaman bunun herhangi bir anlamı yoktur. (مَا دَخَبَ) denildiği zaman bu harfin anlamı ortaya çıkmaktadır ki bu da nefiy yani olumsuzluktur. Aynı durum Leyse için de söz konusudur. Bir farkla ki Leyse isim cümlesine hastır yani isim cümlesini olumsuz kılar. (مَا) ise hem fiilleri hem de bazen Leyse’ye teşbih edilerek isim cümlesini olumsuz yapar. Yalnız başına Leyse denildiği zaman bunun herhangi bir anlamı yoktur, (لَيْسَ زَيْدٌ قَائِمًا) denildiği zaman Leyse’nin anlamı ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle anlam olarak Leyse’nin harf olduğu söylenebilir.

Anlam olarak harfe benzeyen Leyse lafız olarak da harfe benzemektedir. Zira Arapçada orta harfi sakin hiçbir fiil bulunmamaktadır. Aksine (لَيْسَ ، سَوْفَ) gibi orta harfi sakin olan birçok harf bulunmaktadır. Leyse’nin şahıs zamirlerine göre çekilmesinden hareketle lafzî bir delile

³⁰ el-Esterâbâdî, Şerhu’l-kâfiye, 4/263.

³¹ el-Esterâbâdî, Şerhu’l-kâfiye, 1/35; Abdurrahman Câmî, Mollâ Câmî, (İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, ts.), 12-14.

dayanan nahivciler fiil olarak kabul etmiş ve bunun üzerine onun aslının (لَيْسَ) olduğunu, içinde fiil gibi zamir takdir edilebileceğini iddia etmişlerdir.

Anlam ve yapı olarak harfe benzeyen Leyse kullanım olarak harf gibi değil fiil gibi kullanılmaktadır. Şöyle ki; mazi fiiller gibi kendisine muttasıl merfû zamirler ve müenneslik tâ'sı bitişmekte ve değinildiği üzere içinde zamir taşıyabilmektedir. Bütün bunlardan hareketle şöyle bir sonuca ulaşabilir: Leyse anlam ve yapı olarak harf, kullanım olarak ise bir fiildir, yani fiil gibi kullanılan bir harftir. Tabi ki burada şu hususu belirtmekte fayda vardır. Söz konusu bu tartışma tamamen teoriktir, bunun pratiğe, uygulamaya herhangi bir etkisi veya katkısı yoktur. Yani (لَيْسَ زَيْدٌ قَائِمًا) Zeyd ayakta değildir) cümlesinde Leyse'ye ister fiil ister harf denilsin cümlenin anlamında ve irabında herhangi bir değişiklik olmaz. Leyse fiil olsun harf olsun görevini ve anlamını korur.

Leyse'nin Haberinin İsmi ve Kendisi Üzerine Takdimi

Bu başlık altında öncelikle genel olarak nakıs fiillerin özel olarak konumuz olan Leyse'nin haberinin isminden önce gelip gelmediği durumuna değinilecek sonra bu fiillerin haberinin kendileri üzerine takdiminin caiz olup olmadığı konusu ele alınacaktır.

Leyse'nin Haberinin İsmi Üzerine Takdimi

Nakıs fiillerin Leyse dâhil olmak üzere haberinin isminden önce gelebileceği konusunda nahivciler müttefiktir.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُواهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَاتَّقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرَ الْمُؤْمِنِينَ

“Andolsun, biz senden önce kendi kavimlerine peygamberler gönderdik. Peygamberler onlara apaçık mucizeler getirdiler. Biz de suç işleyenlerden intikam aldık. Mü'minlere yardım etmek ise üzerimizde bir haktır.”³²

لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ

“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz (den ibaret) değildir. Asıl iyi olan, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerdir.”³³

³² er-Rum 30/47.

³³ el-Bakara 2/177.

Yukarıdaki ayetlerde görüldüğü gibi bu takdim caizdir. Her ne kadar İbn Dürüsteveyh (öl. 347/958) Leyse'nin, İbn Mu'tî (öl. 628/1231) (مَا دَامَ)'nin haberinin ismi üzerine takdimini caiz görmemişlerse de bu görüşler söz konusu ayetler ve benzeri delillerle reddedilmiştir.³⁴

Leyse'nin Haberinin Kendisi Üzerine Takdimi

Nahivciler başında (مَا) harfi bulunan fiiller (مَا دَامَ ، مَا بَرِحَ ، مَا زَالَ gibi) hariç nakıs fiillerin haberlerinin kendilerinden önce gelmesini caiz görmüşlerdir. Örneğin şu ayette;

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهْلُوا آيَاتِكُمْ إِنِّي أُنذِرُكُمْ أَنْتُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ

“(Allah) onları hep birden toplayacak, sonra meleklerle, bunlar mı size ibadet ediyorlardı? diyecek”³⁵ mansûb olan (إِيَّاكُمْ) zamirinin (كَانَ)'den önce gelmesi amili olan (يَعْبُدُونَ) fiilinin de gelebileceğini göstermektedir. Söz konusu durumun (مَا دَامَ) fiilinde caiz olmamasının nedeni (مَا) harfinin mastar harfi olması ve mastarın mamûlünün kendisi üzerine takdiminin caiz olmamasıdır. (مَا بَرِحَ ، مَا زَالَ gibi) diğer fiillerde caiz olmamasının nedeni (مَا) harfinin nefy harfi olması ve nefy harflerinin sadâret yani daima cümle başında olması gerektiğinden dolayısıdır. İbn Keysân'a (öl. 320/932) göre ise başında nefy harfi (مَا) bulunan fiillerde de bu durum caizdir. Çünkü (مَا) nefy harfi, (زَالَ) fiili de olumsuz yani yok oldu, bitti anlamında bir fiil olduğu için iki olumsuz yan yana gelince cümle olumlu olmaktadır ki anlamı bitmedi yani devam etti şeklindedir. Dolayısıyla (مَا) harfi artık olumsuzluk ifade etmediği için haberlerinin kendisi üzerine takdimi caizdir.³⁶

Leyse'nin haberinin kendisi üzerine takdimi konusunda ise nahivciler ihtilaf etmişlerdir. Basralıların çoğu, Ebû Ali el-Fârisî, İbn Cinnî (öl. 392/1002), Sîrâfî (öl. 368/979), İbn Berhân (öl. 518/1124), Zemahşerî, Ebû Ali eş-Şelebîn (öl. 645/1247), İbn Usfûr (öl. 669/1270) gibi dilcilere göre bu durum caizdir, dolayısıyla (فَأَيُّهَا لَيْسَ زَيْدٌ) denilebilir. Çünkü (كَانَ)'nin haberinin ismi ve kendisi üzerine takdimi caizdir. (أَنَّ) ve benzerlerinde ise haber şibhi i cümle olursa haberin ismi üzerine takdimi caiz, kendisi üzerine takdimi ise caiz değildir. Leyse'nin haberinin ismi üzerine takdimi ise şibhi cümle olsun olmasın caizdir, bu durumda

³⁴ İbn Hişâm el-Ensârî, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 213-215.

³⁵ Sebe 34/40.

³⁶ Câmî, *Mollâ Câmî*, 374-375; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *et-Tezyîl ve't-tekmîl*, 4/174; Doğan, “Câmid Fiiller ve Câmidlik Sebepleri”, 89-92.

(كَانَ)'ye benzemektedir. (كَانَ)'nin isminin kendisi üzerine takdiminin caiz olması gibi aynı durum Leyse için de caizdir. Yine Hud süresi 8. Ayette “أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ” zarfı Leyse'nin haberi olan (مَصْرُوفًا)'nin mamûlüdür. Haberin (مَصْرُوفًا) mamûlünün (يَوْمَ يَأْتِيهِمْ) amil Leyse üzerine takdiminin caiz olması haberin takdiminin de caiz olduğuna delalet eder.³⁷

Kûfeliler, Müberrid (öl. 286/900), İbn Serrâc, Zeccâc (öl. 311/923), Abdulkâhir el-Cürcânî (öl. 471/1078-79), Ebû Zeyd es-Suheyli (öl. 581/1185), İbn Mâlik, İbn Hişâm el-Ensârî gibi dilcilere göre Leyse'nin haberinin kendisi üzerine takdimi caiz değildir. Çünkü Leyse'nin harf olduğunu iddia edenlere göre Leyse bir harftir ve harfin mamûlünün kendisinden önce gelmesi caiz değildir. Bu gruptan Leyse'nin fiil olduğunu iddia edenlere göre ise her ne kadar Leyse fiil olsa da bu durum caiz değildir. Zira kendisi mutasarrıf olmayan bir şeyin mamûlünde de tasarrufta bulunulamaz. Bu bakımdan taaccüp fiilleri, (نَعْمَ ، بَلَى ، عَسَى) gibi fiillere benzemektedir. Bu fiiller mutasarrıf olmadıkları için mamûllerinin takdimi gibi tasarruflarda bulunulamaz. Leyse de gayr-ı mutasarrıf yani câmid bir fiil olduğu için onun da haberinin takdimi gibi bir tasarruf caiz değildir.³⁸

Takdimin caiz olmadığını savunan bu dilciler söz konusu ayeti çeşitli şekillerde yorumlamışlardır. Birincisi; (عَمْرًا لَا تُحْنُ) Amr'e ihanet etme) cümlesinde (لَا)'nın mamûlü olan (عَمْرًا) fiilinin mefulü olan (عَمْرًا) kelimesinin (لَا)'dan önce gelmesi fiilin de takdim edilebileceğini göstermez. Aynı durum Leyse'nin haberi için de geçerlidir. İkincisi; Arapçada hiçbir kelime türünde gösterilmeyen genişlik, tolerans zarflarda gösterilmiştir. Örneğin; (مَا عَدَا زَيْدٌ دَاهِيًا) cümlesi caiz iken (مَا طَعَامَكَ زَيْدٌ أَكَلًا) cümlesi caiz değildir. Zira birinci cümlede takdim edilen kelime zarf, ikinci cümlede isimdir.³⁹

Bu tartışmada her iki taraf teorik bazı delillere ve nedenlere dayanarak Leyse'nin haberinin kendisi üzerine takdimini caiz görmüş veya reddetmiştir. Kanaatimizce burada önemli olan husus istimal yani kullanımdır. Eğer Araplar bu ifade tarzını sık olarak kullanıyorlarsa bu durum caizdir, nadir veya çok az bir kullanımsa caiz değildir. Bu durumun

³⁷ Ebu'l-Bekâ Muhibbuddîn Abdullah b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ukberî el-Bağdâdî, *el-Lubâb fi 'ileli'l-binâi ve'l-i'râb*, thk. Abdülilâh en-Nebhân (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1995), 1/167-169; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *et-Tezyîl ve't-tekmîl*, 4/178-180.

³⁸ İbn Mâlik, *Şerhu't-teshîl*, 1/352-354.

³⁹ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *et-Tezyîl ve't-tekmîl*, 4/181.

caiz olduğunu iddia edenlerin vermiş oldukları örnekler tevili mümkün bir iki örneği geçmemektedir. Süheylî'nin "Arapların ağızlarından (فَائِمًا لَسْتُ) şeklinde bir kullanım duymadım ve olacağına da ihtimal vermiyorum"⁴⁰ demesi bu durumun istimalde nadir olduğunu ve sonuç olarak caiz olmadığını göstermektedir.

Sonuç

Arap dilinde olumsuzluk ifade eden ve çok kullanılan harflerden biri olan Leyse'nin fiil olup olmadığı ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nahivcilerin çoğu çeşitli delillere dayanarak Leyse'nin câmid mazi bir fiil olduğunu öne sürmüştür, bazıları ise yine çeşitli delillere dayanarak harf olduğunu iddia etmişlerdir. Leyse'nin yapısı ve anlamı göz önünde bulundurulduğu zaman harf olduğu görülmektedir. Zira (سَوْفَ ve كَيْتَ) gibi harflere benzemekte ve herhangi bir anlama delalet etmemektedir. Fakat bunun yanında dildeki kullanımında ise harf gibi değil, fiil gibi kullanılmaktadır. Çünkü mazi bir fiile bitişen şahıs zamirleriyle çekilmekte ve müstetir zamir kendisinde takdir edilebilmektedir. Buradan hareketle Leyse'nin fiil gibi kullanılan bir harf olduğu söylenebilir. Burada şu hususu belirtmekte fayda vardır. Leyse ile ilgili bu tartışma tamamen teoriktir, bunun pratiğe herhangi bir etkisi yoktur. Yani Leyse'ye fiil veya harf olması cümledeki görevinde, anlamında ve irabında herhangi bir değişiklik meydana getirmemektedir.

Nahivcilerin nakıs fiiller içinde ele aldıkları Leyse'nin Arap dilindeki en önemli görevi isim cümlesinin başına gelmesi ve bu cümleyi şimdiki zamanda olumsuz kılmasıdır. Bu kullanımı ile Leyse diğer nefy harflerinden (لَا ، مَا ، لَيْسَ) gibi ayrılır. Bu kullanımının dışında bazen istisna edatı olarak, Kûfelilere göre ise atıf harfi olarak kullanılmaktadır.

Leyse'nin zamanı ile ilgili olarak yine nahivciler tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Kimine göre Leyse'nin zamanı şimdiki zamandır; kimine göre ise mutlaktır yani her üç zamanda da kullanılabilir. Diğer bir grup nahivciye göre ise Leyse'nin bulunduğu cümlede dün, bugün gibi belli bir zaman varsa Leyse bu zamana aittir, yoksa şimdiki zamana aittir.

Leyse ile ilgili bir diğer tartışma ise haberinin ismi ve kendisi üzerine takdimi konusudur. Leyse'nin haberinin isminden önce gelmesini bütün nahivciler caiz görmüştür. Haberinin kendisi üzerine takdimini ise kimi caiz görmüş, kimi görmemiştir. Leyse'nin fasih Arapçadaki kullanımına bakıldığı zaman takdimin caiz olmasının yorumuna açık bir iki örnekle

⁴⁰ Ebû Hayyân el-Endelîsî, *et-Tezyîl ve't-tekmîl*, 4/182.

sınırlı kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla çok kullanılmadığından dolayı kanaatimizce bu durumun caiz olmaması gerekir.

Bütün bu görüşler, deliller ve veriler ışığında Leyse ile ilgili şöyle bir sonuç ortaya koyulabilir: Nahiv ve dilbilgisi kitaplarında Leyse nâkıs fiiller içinde değil 'Leyse ve benzerleri' şeklinde ayrı bir başlık altında ele alınmalıdır. Bu başlık altında sırasıyla Leyse ve amelde ona benzeyen (لَا ، مَا ، لَأَ ، لَأَ) gibi harfler işlenmelidir. Arap dilinde Leyse isim cümlesinin başına gelip bu cümleyi olumsuz kılan, zamanı mukayyet değilse şimdiki zamanı gösteren، (فعل) vezninde mazi fiil gibi kullanılan bir harftir.

Kaynakça

- Berde'î, Sadullah. *Hadâiku'd-dekâik*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, ts.
- Câmî, Abdurrahman. *Mollâ Câmî*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, ts.
- Cürcânî, Abdulkâhir. *Kitabu'l-muktesid fî şerhi'l-îdâh*. thk. Kâzım Bahr el-Mercân. 2 Cilt. el-Cumhûriyyetu'l-Irakîyye: Dâru'r-Reşîd, 1982.
- Doğan, Yusuf. "Arapçada Kelime Yapısı Açısından Tartışılan Câmîd Fiiller ve Câmîdlik Sebepleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2007), 59-99.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf el-Endelüsî. *İrtişâfu'd-darab min lisâni'l-Arab*. thk. Recep Osman Muhammed. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1998.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf el-Endelüsî. *et-Tezyîl ve't-tekmîl fî şerhi kitâbi't-teshîl*. thk. Hasan Hendâvî. 11 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2000.
- Esterâbâdî, Radiyyuddin Muhammed b. Hasan. *Şerhu kâfiyeti ibni'l-Hâcib*. thk. İmîl Bed' Yakub. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
- Fârisî, Ebû Ali Hasan b. Ahmed b. Abdilgaffâr. *el-Mesâilu'l-Halebiyyât*, thk. Hasan Hendâvî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1987.
- Ferâhidî, el-Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Abdulhamit Hendâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakub. *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Halîl Me'mûn Şeyhâ. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2011.
- Hudarî, Muhammed b. Mustafa. *Hâşiyetu'l-Hudarî alâ şerhi İbn Akîl*, thk. Yusuf Şeyh Muhammed el-Bukâ'î. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2011.
- İbn Hişam, Cemâluddin el-Ensârî. *Evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyeti İbn Mâlik*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebutu'l-Asriyye, 2008.
- İbn Hişam, Cemâluddin el-Ensârî. *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'ârîb*, thk. Berekât Yûsuf Hebbû. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, 1999.

- İbn Hişam, Cemâluddîn el-Ensârî. *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Beyrut: Dâru'l-Hayr, 1990.
- İbn Hişam, Cemâluddîn el-Ensârî. *Şerhu şuzûru'z-zeheb fi marifeti kelâmi'l-Arab*, thk. Muhammed Hayr Ta'me Halebî. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1999.
- İbn Mâlik, Cemaluddin Muhammed b. Abdullah b. Mâlik et-Tâî. *Şerhu't-teshîl*. thk. Abdurrahman es-Seyyid-Muhammed Bedevî el-Mehtûn. 4 Cilt. Kahire: Hicr lit-tibâe ve'n-neşr, 1990.
- İbn Verdî, Zeynuddîn Ebû Hafs Ömer b. Muzaffer. *Tahrîru'l-hasâse fi teysîri'l-Hulâsa*, thk. Abdullah b. Ali eş-Şilâl. 2 Cilt. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2008.
- İbn Ye'îş, Ebû'l-Bekâ Ye'îş b. Ali el-Mûsilî. *Şerhu'l-Mufassal*. thk. İmîl Bedî' Yakub. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.
- Meylânî, Muhammed b. Abdurrahim b. Muhammed el-Umerî. *Şerhu'l-muğni fi'n-nahv*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, ts.
- Sabbân, Muhammed b. Ali. *Hâşiyetu's-Sabbân alâ şerhi'l-Üşmûnî*. thk. İbrahim Şemseddin. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008.
- Sîbeveyhi, Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber. *el-Kitâb*, Üçüncü Baskı, thk. Abdusselam Muhammed Harun. 4 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1998.
- Sîrâfî, Ebu Saîd el-Hasan b. Abdullah b. el-Merzubânî. *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, thk. Ahmed Hasan Mehdelfî-Ali Seyyid Ali. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008.
- Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr. *el-Behcetü'l-merdiyye fi şerhi elfiye*. thk. Muhammed Hâdî eş-Şumurhî el-Mardînî. 6 Cilt. Diyarbakır: Mektebetu Seyda, 2012.
- Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr. *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi cem'i'l-cevâmi'*. thk. Ahmed Şemseddin. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2011.
- Ukberî, Ebu'l-Bekâ Muhibbuddîn Abdullah b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Bağdâdî. *el-Lubâb fi 'ileli'l-binâi ve'l-i'râb*, thk. Abdulilâh en-Nebhân. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1995.

Extended Summary

Syntax scientists have discussed one of the words that express negativity in the Arabic language, Leyse from several aspects. Different views have been put forward about the wording structure, tense, and whether it is a verb or not a presentation of information of Leyse, which syntax scientists examine among incomplete verbs. The discussions and information about the word Leyse are available in classical grammar books; however, these are not given place in modern grammar books. Because in modern grammar books, a teaching method but not a scientific method has been adopted; yet different opinions about language rules taking place in classical books called as tajdid al nahw or taysir al-nahw (renewing and easing syntax), and the proofs and reasons (ilal al-nahw) of these rules have not yet been studied.

In this study, it is aimed to gather the knowledge and different opinions scattered in grammar books related to the word Leyse under a unique title, and to put forth a noble view out of them. In line with this aim, primarily brief information was given about incomplete verbs. Then the discussions about the structure and tense of Leyse and whether it is a verb or a letter were emphasized. In this discussion, after giving place to the views of the parties and proofs that they based on, assessments about them were conducted. Finally, the topic of whether Leyse is the noun of the verb and whether it is possible to establish a presentation on it was discussed.

Different opinions have been put forward as to whether Leyse, one of the most used letters in the Arabic language, is a verb. Most of the grammarians claimed that Leyse is a past verb closed to the changes, based on various evidence; while some others claimed that it is a letter. When the structure and meaning of Leyse is taken into consideration, it can be seen that it is a letter. Because when Leyse is said, nothing but negativity is understood in the mind. Negativity is a phenomenon that needs another word and occurs later. For example, when it is said alone (ما), it does not have any meaning. When it is said (ما دَخَبَ -He did not go), the meaning of this letter is revealed, which is rejection, that is, negativity. The same situation valid for Leyse. With one difference, Leyse is specific to the noun sentence, that is, it makes the noun sentence negative. (ما) makes both verb statements and sometimes noun sentences negative when compared to Leyse. When it is said Leyse alone, it does not have any meaning, but when it is said (لَيْسَ زَيْدٌ قَائِمًا -Zeyd is not standing), the meaning of Leyse becomes apparent. Based on this, it can be said that Leyse is a letter in terms of meaning.

Leyse, which resembles a letter in meaning, and is also similar to a letter in wording. Because there is no verb in Arabic with a quiet middle letter. On the contrary, there are many letters with quiet middle letters, such as (سَوَفَ ، لَيْتَ). Based on the fact that Leyse is inflected according to personal pronouns, grammarians based on literal evidence accepted it as a verb and claimed that its original is (لَيْسَ) and that it can be considered as a pronoun like a verb.

Similar to a letter in meaning and structure, Leyse is used like a verb, not like a letter. That is to say, like past verbs, the affixed female pronouns and prepositional pronouns are conjoined and can contain pronouns. Based on all these, one can reach the following conclusion: Leyse is a letter in terms of meaning and structure, and a verb in usage, that is, it is a letter used like a verb. Of course, it is beneficial to point out the following point here. This discussion is purely theoretical and has no impact or contribution to practice. In other words, in the sentence (لَيْسَ زَيْدٌ قَائِمًا), no matter whether Leyse is called a verb or a letter, there is no change in the meaning and tense of the sentence. Leyse preserves its function and meaning, whether it is a verb or a letter.

The most important function of Leyse in the Arabic language, which grammarians consider among incomplete verbs, is that it comes to the beginning of the noun sentence and makes this sentence negative in the present tense. With this usage, Leyse differs from other nefy letters (such as لا ، ما ، إن). Apart from this usage, it is sometimes used as an exception preposition, and according to the Kufa people, it is used as a reference letter.

Grammarians have put forward different opinions regarding the time of Leyse. According to some, the tense of Leyse is the present tense, on the other hand, according to others, it is absolute, and that is, it can be used in all three tenses. According to another group of grammarians, if there is a certain time such as yesterday or today in the sentence containing Leyse, then Leyse belongs to this time, otherwise, it belongs to the present time.

Another debate about Leyse is the noun of the verb and its presentation. All grammarians consider it permissible for the verb of Leyse to come before its noun. Some people saw it as permissible to present the verb about itself, and some did not. When we look at the use of Leyse in fluent Arabic language, we see that the permissibility of presentation is limited to a few examples that are open to interpretation. Therefore, in our opinion, this situation should not be permissible since it is not used so frequently.

In the light of all these opinions, evidence, and data, the following conclusion can be drawn regarding Leyse: In syntax and grammar books, Leyse should be discussed under a separate heading as 'Leyse and similar', not among incomplete verbs. Under this heading, letters such as Leyse and (لا ، ما ، إن), which are similar to it in practice, should be processed, respectively. In the Arabic language, Leyse is a letter that comes to the beginning of a noun sentence and makes this sentence negative, and indicates the present tense if the time is not fixed, and is used as a past verb in the (فعل) meter.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, The Word Leyse, Grammarians, Verb, Letter.